

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.13

ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Мельник О. В.,

кандидат юридичних наук,
Харківській міжрайонний прокурор,
старший радник юстиції

Руденко М. В.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна,
Заслужений юрист України,
старший радник юстиції

Півненко В. П.,

кандидат юридичних наук,
старший радник юстиції,
Почесний працівник прокуратури України,
Заслужений юрист України

Анотація: В статті обґрунтовується необхідність відмови від старої державної кримінальної політики, яка повністю вичерпала свій стратегічний ресурс і вже не приносить позитивних результатів у боротьбі зі злочинністю. Пропонується розробити нову кримінальну політику, побудовану на сучасних фундаментальних економічних, політичних, моральних і правових реаліях демократичної України, а також визначаються вісім її основних напрямів.

Ключові слова: злочинність, кримінальна політика, напрями, доктрина, реформи, концепція, пріоритети.

Аннотация: В статье обосновывается необходимость отказа от старой государственной уголовной политики, которая полностью исчерпала свой стратегический ресурс и уже не приносит положительных результатов в борьбе с преступностью. Предлагается разработать новую уголовную политику, построенную на современных фундаментальных экономических, политических, моральных и правовых реалиях демократической Украины, а также определяются восемь основных ее направлений.

Ключевые слова: преступность, уголовная политика, направление, доктрина, реформы, концепция, приоритеты.

Annotation: In the article the necessity of abandonment is grounded from an old public criminal policy that fully exhausted the strategic resource and already does not bring positive results in a fight against criminality. It is suggested to work out the new criminal politics built on modern fundamental economic, political, moral and legal realities of democratic Ukraine, and also eight her basic directions are determined.

Key words: crime, criminal policy, direction, doctrine, reform concept priorities.

Загальновідомо, що 25 грудня 2000 року Указом Президента України була затверджена Комплексна програма попередження злочинності на 2001-2005 роки. Аналогічна програма затверджувалася Указом Президента України на попередні 1996-2000 роки та постановою Кабінету Міністрів України на 2007-2009 роки. Пізніше були прийняті інші організаційно-правові рішення з протидії злочинності.

Метою і завданнями усіх цих програмних документів визначалися: забезпечення активної наступальної боротьби зі злочинністю; уповільнення її темпів зростання на основі чітко окреслених пріоритетів; нарощення профілактичних зусиль держави і суспільства; удосконалення законодавчої бази; уніфікація методів і засобів попередження злочинності. Для досягнення визначених цілей і завдань передбачалося: провести ряд заходів щодо створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинів; послаблення дії усіх криміногенних факторів; зупинення зрощення кримінальних

структур з органами державної влади і місцевого самоврядування; недопущення втягнення у злочинну діяльність нових соціальних груп; витіснення злочинності із окремих сфер суспільного життя; ліквідація корупції; зменшення кримінального тиску на економічні відносини; обмеження незаконного обігу зброї, наркотичних засобів; зменшення проявів п'янства і алкоголізму, проституції та інших криміногенних факторів.

На жаль, всі ці державні рішення з проблем протидії злочинності виявилися недієздатними, а їх виконання не сприяли посиленню профілактичного впливу на злочинність і зниженню її рівня. Навпаки, суспільна напруга, викликана розгулом злочинності, значно посилилась, тиск організованої злочинності на економічну і політичну сферу збільшився, корупція прийняла загрозливого характеру, захист правоохоронними органами прав, свобод і власності громадян погіршився, безпечні умови для життя громадян у державі не створені.

У чому ж причина такого низького рівня виконаних рішень? Представляється, що їх утопічність обумовлена базуванням на старій

кримінальній політиці, розробленій ще в радянські часи, яку незалежна Україна не повинна була сприймати в якості стратегічного курсу протидії злочинності. Радянська модель кримінальної політики є повністю відірваною від нових фундаментальних економічних, політичних, моральних і правових реалій, що формуються в сучасній Україні на основі її нової Конституції. У зв'язку з цим, вказана модель кримінальної політики є не тільки застарілою, а й зовсім не придатною для використання.

Можуть сказати – є гідні для наслідування варіанти кримінальної політики в країнах Західної демократії. На нашу думку, всі ці моделі є ще гіршими, ніж радянська, бо вони взагалі не витримали історичних випробувань часом і сьогодні знаходяться в глибокій кризі із-за значного збільшення кількості і підвищення ступеню небезпечності як «старих» злочинів, так і масовим розповсюдженням «нових» злочинів: тероризму, наркоманії, різних форм організованої злочинності. Все це продукт «західної кримінальної політики», яка теж є непридатною для використання в Україні.

Виходячи з викладеного, можна дійти до такого незаперечного висновку: Україні, яка знаходиться в умовах невідворотності нових соціальних трансформацій, необхідно наполегливо шукати власну доктрину протидії злочинності, направлену на радикальну зміну функціонування правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю. На старті реформ Україна проігнорувала цю вимогу, що й призвело до розбалансованості правопорядку і законності в державі. Усі ж заходи, що приймаються і проводяться політичним керівництвом, правотворчими, правозастосовними і правоохоронними органами країни з метою посилення натиску на криміналітет, не дають позитивних результатів. Вони лише погіршують ситуацію, бо зовсім не торкаються самих витоків злочинної діяльності, її базових основ.

Інакше кажучи, сучасний кризовий стан боротьби зі злочинністю вимагає розроблення і реалізації нової кримінальної політики України, адекватної сьогоднішнім реаліям і відповідаючої як стану злочинності, так і територіальним, культурним, історичним, релігійним, моральним і правовим традиціям держави. Розпочинати цю відповідальну роботу необхідно з відпрацювання дієвої і цілісної Концепції протидії злочинності, направленої на консолідацію усіх структур влади, правоохорони, законодавчої, кадрової та організаційно-управлінської діяльності навколо ідеї диктатури Закону, як стрижневої основи правової держави і її кримінальної політики.

У першу чергу слід чітко визначитися зі змістом самого терміну «кримінальна політика», який увів у науковий обіг ще в 1804 році відомий німецький криміналіст Ансельма Фейербах (батько видатного представника класичної німецької філософії Людвіга Фейербаха). Над вирішенням цієї фундаментальної проблеми працювало багато вчених-правознавців: А.А. Герцензон, С.В. Бородін, А. Е. Жилінський, Н. І. Загородников, І.А. Ісмаїлов, Н.І. Стручков, Н.А. Беляєв, С.С. Босхолов, В.П. Ревін, Я.Г. Стахов, В.С. Зеленецький, В.М. Куц, П.Л. Фріс,

Г.В. Гребеньков, Н.А. Лопашенко, В.І. Борисов, Т.А. Павленко, М.І. Ковальов, Ю.А. Воронин та інші, але всі їхні дослідження не призвели до створення цілісного, загальновизнаного вчення про зміст вказаного поняття. Сьогодні існують дві основні позиції з цього питання. Одні автори вважають, що терміном «кримінальна політика» охоплюється лише спеціальні державно-правові заходи протидії злочинності: кримінальні, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі [1, с. 8]. Прихильники другої позиції відносять до кримінальної політики не тільки спеціальні державно-правові заходи протидії злочинності, а ще й профілактичні (попереджувальні) заходи, що ґрунтуються на даних науки, включаючи кримінологію та криміналістику.

Вони виходять з того, що слово «політика» (politike) у перекладі з грецької мови означає «мистецтво управління державою» [2, с. 514]. Вважаючи, що термін «кримінальна політика» характеризує один із напрямів державної і суспільної діяльності в найгострішій сфері соціальної практики – протидії злочинності вони пропонують обов'язково визначати цілі, завдання, принципи, напрямки, форми та зміст державної діяльності, а також стратегію і тактику забезпечення в країні належного правопорядку [3, с. 12].

Розробникам нової Концепції протидії злочинності необхідно прийняти за основу друге більш точне визначення терміну «кримінальна політика». Особливу увагу слід звернути на правильне визначення (окреслення) основних напрямів цієї політики. Першочерговим із них повинно стати посилення боротьби з елітно-владною, бізнес-елітною та організованою злочинністю, бо саме ці три різновиди сучасної злочинної діяльності є найбільш загрозливими для суспільства і держави. Вони базують і цементують найтяжчі злочини в сфері економіки та фінансово-банківської системи.

Слідуючий напрям нової кримінальної політики – протидія «юридичній злочинності». Ним повинні бути охоплені: законодавча, податкова, правоохоронна та судова сфери державної діяльності. Цього вимагають криміногенність і корупційність деяких Законів, що приймаються Верховною Радою України, які обумовлюють легалізацію вчинення злочинів при проведенні приватизації, банкрутства, збору податків тощо, а також неймовірний розгул корупції в органах, зобов'язаних забезпечувати законність і правопорядок у державі та охороняти права і свободи громадян. З цією метою необхідно передбачити розроблення і прийняття Парламентом України Закону про Закони, який би виключав саму можливість уведення в дію криміногенних законів. Участь спеціалістів-кримінологів має стати обов'язковою в законопроектній роботі.

Контрольно-ревізійну, правоохоронну і судову систему слід перебудувати на новій організаційній і кадровій основі. Їхній склад необхідно повністю оновити працівниками не враженими корупційною інфекцією. Скорочення штатної чисельності вказаних органів у 2-3 рази дасть можливість позбавитися і від працівників «пригодованих» криміналітетом. Високий якісний склад «новобранців», підвищення їх грошового утримання – нагальна вимога часу. Без такого «хірургічного втручання» «старі» кадри

органів, покликаних стояти на сторожі законності і йти в перших рядах борців зі злочинністю, вже не спроможні самотужки вибратися із корупційної трясини. Більше того, ніякої довіри до них з боку простих громадян уже давно немає. Необхідна і принципова зміна статусу цих органів, їх дійсна незалежність від вольових рішень центральних і місцевих органів влади.

Третій напрям нової кримінальної політики – належна і цілеспрямована організація боротьби з корупцією в усіх сферах життєдіяльності країни. Виділення цих проблем в окремі напрями обумовлюється значним і нестримним впливом корупції на державні реформи, які є вкрай необхідними для розвитку громадянського суспільства. Слід передбачити створення нових дієвих інститутів, що мають суттєве значення для ефективного функціонування держави і суспільства, включаючи чітке і системне законодавство, ведучі розслідування засобів масової інформації, систему публічних слухань тощо.

Четвертим напрямом має стати виділення основних, пріоритетних напрямів для судової і правоохоронної діяльності. Без вирішення цього питання ніякого перелому у боротьбі зі злочинністю не відбудеться. Старі завдання, форми і методи діяльності вказаних органів повинні бути оновлені, а всі види дублювання їх роботи усунені. Один із таких пріоритетів для них – належний захист прав, свобод і законних інтересів громадян, державної і муніципальної власності, малого і середнього бізнесу.

П'ятим напрямом нової кримінальної політики слід вважати зміну парадигми боротьби зі злочинами невеликої і середньої тяжкості. З цією метою необхідно створити в Україні так зване «відновне правосуддя», а також механізм своєчасного заповнення прогалів у законодавстві кримінально-правового циклу, криміналізації чи декриміналізації конкретних суспільно-небезпечних діянь.

Шостий напрям – дієва нейтралізація експансії кримінальної субкультури, що галопуючими темпами вривається до державного апарату, засобів масової інформації, художньої літератури, мистецтва. Ця субкультура є одним із найсильніших криміногенних факторів. Розроблення ж нових засад переорієнтації особистості зможе зупинити девальвацію позитивних цінностей та руйнацію традиційних інститутів соціальної реалізації особи, пронесених через століття.

Серйозної уваги заслуговує і напрям, пов'язаний з розширенням міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності, адже в умовах світової глобалізації неможливо забезпечити захист особи, суспільства і держави від злочинності лише внутрішніми державно-правовими засобами. Необхідно ширше застосовувати норми міжнародного права, особливо сформульовані авторитетними організаціями типу ООН, СНГ тощо.

Інакше кажучи, кримінальна політика, повинна будуватися на основі не тільки політичних деректив, норм права, моральних і релігійних норм, звичаїв, а й на основі політичних і правових рішень міжнародних організацій, які відносяться до протидії злочинності. Закріпивши у кримінально-процесуальному кодексі порядок надання правової допомоги і видачі злочинців, Україна визнала дію статей 16 та 18 Палермської Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності на своїй території. Слід чітко визначитися, які саме інститути інших правових доктрин можна використовувати для протидії злочинності в Україні.

І на кінець, останній восьмий напрям нової кримінальної політики – переорієнтація української юридичної науки з проведення переважно прикладних досліджень, направлених на попередження конкретних злочинів, на дослідження фундаментальних проблем, пов'язаних з протидією злочинності і в цілому. Це дозволить своєчасно і точно прогнозувати розвиток злочинності та розробляти системні і обґрунтовані заходи боротьби з нею. Розроблення ж механізму точних розрахунків ціни злочинності для держави і суспільства, чого наполегливо вимагає ООН, своєчасне представлення керівництву держави достовірної інформації про пряму і непряму шкоду, заподіяну злочинною діяльністю соціальної, економічної, політичної та духовній сферам, дозволить приймати своєчасні, правильні і ефективні рішення щодо протидії злочинності.

У Концепції необхідно також визначити цілі, завдання, принципи та форми нової моделі кримінальної політики України. При їх визначенні повинні враховуватися сучасні реалії, неприпустимість використання неефективних, застарілих профілактичних методик, пов'язаних із кризою правопорядку в державі. Необхідно домагатися прийняття тільки тих стратегічних рішень, реалізація яких сприятиме максимально можливому обмеженню злочинності, зведенню її до такого рівня, який уже не буде становити загрози для суспільної і національної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалев М.И., Воронин Ю.А. Криминология и уголовная политика: учебное пособие. – Свердловск, 1980. – 182 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / Уклад. В. Яровенко, О. Коліушко. – К.: Аконті, 1998. – Т. 3. – С. 514-542.
3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К.: Атіка. – С. 12; Павленко Т.А. Щодо визначення поняття «політика» у сфері боротьби зі злочинністю. – Питання боротьби зі злочинністю (збірник наукових праць), вип.. 20. – Харків: «Право». – 2010. – С. 86-94.